

Srečko Reher

Pogledi Jožeta Rajhmana v reviji *Znamenje* na izzive katolištva na Slovenskem

*Jože Rajhman's Views on the Challenges
of Catholicism in Slovenia in Znamenje Journal*

Izleček: Med soustanovitelje revije *Znamenje*, ki so jo leta 1971 ustanovili trije takratni osrednji katoliški intelektualci Vekoslav Grmič, Edvard Kocbek ter Stanko Cajnkar in načrtali njeno vsebinsko naravnost, spada tudi Jože Rajhman. Ustanovitev revije sovpada s številnimi premiki na političnem, kulturnem in gospodarskem področju v tedanji Jugoslaviji in »aggiornamentom« drugEGA vaticanskega koncila, ki je s sprejetimi konstitucijami preusmeril njeno pot iz »vojskujoče se Cerkve« prvega vaticanskega koncila k »potujočemu Božjemu ljudstvu«. V dvainštiridesetih letih izhajanja revije (1971–2012) je Rajhman v njej objavil tudi velik del svojega knjižnega opusa. Njegove razprave ga razkrivajo kot izjemnega poznavalca evropske in slovenske reformacije ter raziskovalca zgodovine duhovnosti in pastoralne prakse na slovenskih tleh. Celotno dogajanje je Rajhman presojal z obzorij novih kontekstnih teologij, ki so se po koncilu soočale s konkretnimi udejanjenji krščanstva.

Ključne besede: revija *Znamenje*, institucionalna vernost, politično krščanstvo, pokoncilsko katolištvo na Slovenskem

Abstract: Jože Rajhman was among the co-founders of the journal *Znamenje*, established in 1971 in collaboration with the three prominent Catholic intellectuals of the time – Vekoslav Grmič, Edvard Kocbek, and Stanko Cajnkar – who also defined its editorial direction. The establishment of the journal coincided with a number of political, cultural and economic changes in Yugoslavia at that time and with the aggiornamento of the Second Vatican Council, which, with the Constitutions it approved, shifted the journal's path from the »Church at War« of the First Vatican Council to that of the »Itinerant People of God«. Over the forty-two years of the journal's publication (1971–2012), Rajhman published much of his literary output in its pages. His writings reveal him to have been an outstanding expert on the European and Slovenian Reformation, as well as a researcher of the Slovenian religious history of spirituality and pastoral practice. Rajhman critically engaged with the developments through the lens of new contextual theologies, which, following the Council, were faced with concrete manifestations of Christianity.

Keywords: the *Znamenje* journal, institutional religiousness, political Christianity, post-Council Catholicism in Slovenia

1 Revija *Znamenje* izziv za slovensko pokoncilsko katolištvo

Začetek izhajanja revije *Znamenje* leta 1971 je odgovor na pomemben premik, ki se je zgodil v Katoliški cerkvi 11. oktobra leta 1962, ko je papež Janez XXIII. sklical drugi vatikanski koncil, končal pa ga je po treh letih – 8. decembra leta 1965 – njegov naslednik Pavel VI. V uvodnem nagovoru je papež Janez XXIII. izpostavil, da je Cerkev po stoletjih potrebna »aggi-ornamenta« – posodobitve ali podanašnjeja – in prevetritve, ki jo je ponazoril s sintagmo »odpiranja oken« (Grmič 2005, 25), ter novega odnosa do komunističnih vzhodnih držav, ki ga je začel Vatikan vzpostavljati z »Ostpolitik« – »vzhodno politiko«.

Pomen drugega vatikanskega koncila se Rajhmanu razkriva v njegovi dosledni pastoralni naravnosti, kar mu je omogočilo, da je posegel na vsa področja cerkvenega življenja in »preoblikoval v temeljih cerkveno miselnost, jo demontiral, ji odvzel 'nimb' neke nedotakljivosti, jo podvrget notranji kritiki, ne da bi pri tem kritiki morali kloniti pred 'anatemo'. Nikogar koncil ni obsodil, temveč je mnoge rehabilitiral. Odprl se je svetu in razglasil v izjavi o verski svobodi enakopravnost drugačnih mnenj in drugačnih veroizpovedi, ko se je zavzel za versko strpnost.« Z njim

se je nenadoma odprlo novo poglavje v cerkveni zgodovini: od katekizma smo prešli na veroučne knjige, od učenja na pamet k doživetemu sprejemanju božjih skrivnosti, od sterilne verske vzgoje, ki ni dopuščala skoraj nobenega zakaj, k sproščeni diskusiji o verskih vprašanjih. Nastali so debatni krožki s predavanji, teologija je dobila svoj prostor, ljudje pa so se začeli ozirati za knjigami, ki so kritično, toda stvarno prinašale nova spoznanja v teološki znanosti; posebej jih je začelo zanimati ekumensko delo, saj se je beseda 'ekumenizem' udomačila šele v pokoncilskem času. (1983a, 25)

V »prepih«, ki ga je v Katoliški cerkvi povzročil drugi vatikanski koncil, so skušali koncilsko usmerjeni duhovniki in laiki vključiti tudi Cerkev na Slovenskem. Ustanovitelji nove revije so se zavedali, da ne bodo mogli mimo teoloških tem, ki so bile skozi stoletja prepovedane, če ne celo anatemizirane, in so s tem predstavljale za uradno slovensko krščanstvo poseben izziv. Grmič ga je ob tridesetletnici revije *Znamenje* predstavil takole:

Takoj od začetka je bilo jasno, da se revija ne bo mogla izogniti vsaki kritični misli, če bo hotela uresničiti svoje poslanstvo, kakor si ga je načrtovala. In ker je šlo predvsem za prenovno Katoliško cerkev in sploh prenovno krščanstvo na Slovenskem, se je pač naša kritičnost ozirala predvsem na Katoliško cerkev, se pravi, da je skušala sicer blago in v pozitivnem smislu opravljati to svojo nalogo. Razvijali smo zato sveže teološke poglede, tudi teologijo osvoboditve in tej teološki misli dali posebno obliko kot »socialistična teologija«, s čimer smo pokazali na nujno potrebo po dialogu med marksizmom in krščanstvom. [...] Prav tako smo osvetljevali našo kulturno zgodovino res vsestransko in vrednotili v tem pogledu vedno znova tudi prispevek protestantskih piscev k razvoju slovenske kulture, kakor je storil že naš veliki učitelj bl. Anton Martin Slomšek. Zavzemali smo trezna stališča do naše polpretekle zgodovine in načenjali novejša vprašanja filozofije, teologije in sploh humanistike. (2000, 5)

2 Izzivi slovenskega katolištva v času ustanovitve revije *Znamenje*

V sedemdesetih letih prejšnjega stoletja se Cerkev na Slovenskem še vedno ni izvila iz katolištva, s katerim so njeni duhovniki oblikovali od srede 19. stoletja naprej institucionalno verujočega na Slovenskem. Veliko starejših duhovnikov je še vedno vztrajalo pri »preizkušeni predkoncilski pastoralni praksi«, tj. pri spodbujanju tradicionalnih pobožnosti in cerkvenosti ter doslednem upoštevanju cerkvenopravnih predpisov; prav tako si to katolištvo ni upalo graditi na posameznikovi osebni veri ter odgovarjati na vprašanja, ki se porajajo verujočemu o njegovi veri ter instituciji in ki jih ni mogoče reševati s cenenimi katekizemskimi odgovori in zahtevami po izpolnjevanju cerkvenopravnih predpisov.

O podobi Boga, ki jo je oblikovala cerkvena institucija z vero vanj – in v katero je bil ujet takratni slovenski katoličan – je razmišljal v eni od številkk *Znamenja* tudi njen prvi urednik kardinal Franc Rode. Predstavil jo je takole:

Zrelost v veri predpostavlja tudi postopno očiščenje naših predstav o Bogu. [...] Dokler ne bomo očistili božjega obličja vseh janzenističnih, jožefinističnih in romantičnih potez, ne bomo prišli do odrasle vere. [...] V predstavi mnogih ima morda še vedno poteze mirnega, pravičnega in modrega cesarja Franca Jožefa I. Naš Bog ljubi red in disciplino. Bog, ki pazi na natančno izpolnitev vseh predpisov. (1971, 99)

V nadaljevanju Rode predstavi novega zrelega pokoncilskega kristjana – tj. takega, ki bo znal »razkrinkavati v sebi in v Cerkvi lažne poteze božjega obličja«. To bo kristjan, ki ni več »verski infantilnež in ideološki ekskluzivnež«, ki so mu »katekizmi napolnili glavo s kupom 'resnic'«, ne da bi mu bilo jasno, kako »so te resnice med seboj povezane, mnogokrat ni jasno, niti kake resnice so najbolj važne, zato je naša zavest često religiozna ropotarnica, polna resnic in zapovedi« (1971, 98).

»Religiozno ropotarnico«, ki jo omenja Rode, so na Slovenskem konec šestdesetih let uspešno duhovno hranili z izdajanjem brezkrvne »pobožnjakarske« literature. O izdajanju tovrstnega »duhovnega šunda« je leta 1971 spregovoril Peter Kovačič Peršin v razpravi *O našem verskem tisku* in z njo spodbudil živahno polemiko (1971, 158).

Dodobra so pokopališki mir povojnega slovenskega katolištva zmotile šele štiri knjige in vsaj nekoliko zapolnile prostor po besedilih z resno kritično naravnano versko tematiko: najprej knjiga Vladimirja Truhlarja *Katoliški pokoncilski etos* (1967), potem knjigi Stanka Cajnkarja *Misli o koncilu* (1968) in Vekoslava Grmiča *Med vero in nevero* (1969) ter druga knjiga Vladimirja Truhlarja *Katolicizem v poglobitvenem procesu* (1971). Slednja je ob izidu sprožila tako burno polemiko med branitelji uradnega katolištva in progresivno orientiranimi duhovniki, da jo je moralo uredništvo *Znamenja* celo prekiniti.¹

1 Ostro polemiko o »plitvosti, ozkosti in infantilizmu« v predkoncilski Cerkvi je zaključilo uredništvo. Pod sestavek *Odgovor Vilku Šolincu* so podpisani dr. Vekoslav Grmič, dr. Janez Janžekovič, dr. Stanko Cajnkar, dr. Anton Trstenjak, dr. Stanko Janežič, prof. Rafko Vodeb in dr. Franc Rode (1972, 435–436). Rajhman pa je leta 1981 zapisal: »Ob Truhlarjevih dveh knjigah *Pokoncilski katoliški etos* in *Katolicizem v poglobitvenem procesu* (z njima smo pravzaprav doživeli koncilski pretres) smo bili resnično vajeni gledati v prihodnost Cerkve kot prihodnost njene rasti.« (1981, 177)

3 Teme, ki jih je Rajhman izpostavljaj v reviji *Znamenje*

Ddr. Jože Rajhman (1924–1998) – teolog, literarni zgodovinar, leksikograf in predavatelj pastoralne ter duhovne teologije – je pripadal krogu predavateljev na mariborskem oddelku TEOF, ki se je leta 1971 zbiral okrog novoustanovljene revije *Znamenje*. V njej je Rajhman začel objavljati od 2. letnika naprej in priobčil do 24. letnika velik del svojih objavljenih književnih besedil. V rubriki *Razprave in eseji* je objavil 77 daljših razprav in esejev, v rubriki *Zapisi* 91 besedil, v rubriki *Ocene* 79 ocen književnih del, prispeval je en prevod, enkrat se je odzval na polemiko, en zapis pa je objavil v rubriki *In memoriam* (Krajnc-Vrečko 2000, 1–129).

Revija je imela do 20. letnika izhajanja uredniški odbor, od 8. letnika pa še izdajateljski svet, v katerega je bil vključen tudi Rajhman do 20. letnika; ko pa sta se v 21. letniku oba združila v uredniški odbor, je v njem sodeloval do 28. letnika.

Iz številnih razprav, ki jih je Rajhman objavil v *Znamenju*, je razvidno, da razpolaga kot kritični mislec in presojevalec razmer s spoznanji številnih sodobnih humanističnih ved, v katerih je v središču človek, ki se je znašel v konkretni družbeni in politični situaciji, institucionalni verujoči pa v primežu cerkvene institucije: zato je njegova teologija antropološko naravna. Da bi v svojih raziskavah kot teolog čim bolj zajel človeka v vseh razsežnostih njegovega bivanja in verskega izkustva, je v teološkem razmisleku izhajal iz novih smeri hermenevtične teologije – ki so se začele posvečati analizi človekove govorice in religioznega izražanja – ter izzivov novih teologij po drugem vatikanskem koncilu. Te so skušale kritično motriti podobo pokoncilsko naravnane verujočega, ki čuti, da v svojem verovanju potrebuje vse manj berglo institucionalne Cerkve, ki bi oblikovala njegovo podobo o Bogu in vero vanj.

V odmiku od dotedanje okostenele tomistične teologije mu je postala še posebej blizu politična teologija, ki je prestopila prag »od kultnega k političnemu, od vertikalnega k horizontalnemu« (1980a, 306) in se je začela zanimati, kakšen pomen ima vera v vsakdanjem političnem ter družbenem življenju in kako se udejanjajo evangelijska načela »bratstva, enakosti in svobode« (1975, 82) v odnosu do revnih. S tem pa je pomagala

»teologiji in Cerkvi najti njun prostor v svetu« in »uresničiti evangelijski ideal« (1975, 80).

Politična teologija je po drugem vatikanskem koncilu postala izziv tudi južnoameriški teologiji osvoboditve, ki ji je temelje postavil Gustav Gutiérrez leta 1968 v znamenitem delu *Théologie de la libération* (*Teologija osvoboditve*) in ji začrtal smer, kako naj se sooči s konkretnimi ekonomsko-političnimi razmerami, v katerih je odrešenje vezano na osvoboditev iz človeka nevrednih družbenih in socialnih razmer. V tej naravnosti teologije je Rajhman odkril »novo razumevanje krščanske duhovnosti«, ki se navezuje na »duhovno uboštvo« (1975, 80). Razkriva pa se v solidarnosti z »ubogimi«. In šele solidarnost z njimi »omogoča razcvet poglobljene krščanstva«, saj se s tem »vrača v nekem smislu v prve čase in napaja ob križu na Kalvariji« ter k molitvi, ki »se poživlja v 'boju za svobodo', za enakopravnost [in] za resničnost Jezusovega sporočila« (1983a, 68).

Rajhmanu kot socialno čutečemu razumniku-duhovniku je bila teologija osvoboditve blizu tudi iz osebnih izkustev in izkustev njegove družine: njegov oče, zavedni Slovenec, se je moral ob plebiscitu umakniti z družino s Koroškega, na začetku druge svetovne vojne pa je bil z njo prisilno izseljen v Srbijo. Ker je tudi sam občutil usodo izgnanca, ki je odvisen od miloščine dobrotnikov, je še toliko bolj čutil, kaj pomeni biti preganjan in brezpraven. Zato se je kasneje v svojih razpravah na toliko mestih ustavljal ob konkretnih izhodiščih teologije osvoboditve, ki je vzela evangelij resno in se sklonila k izkoriščanim množicam iz Južne Amerike. In prav zaradi tega se mu je ta teologija pokazala »življenjska«. ² Taka – meni – je tudi »Grmičeva izvirna 'socialistična teologija'«, ki je »nastala na naših tleh, iz vsakdanje izkušnje in v dialogu z družbo, v kateri živi Cerkev« (1983b, 178). Ugotavlja pa, da se na Slovenskem še štirideset let po drugi svetovni vojni »vseskozi srečujemo s političnim krščanstvom, ki se je v svojih metodah oddaljilo od evangelija« (1985a, 201), kajti v »trenutku, ko se [Cerkev] postavi na mesto evangelija, ko začenja oznanjevati sebe, je že izdala evangelij« (1979, 271).

2 Rajhman loči med življenjsko in neživljenjsko teologijo. Ločuje pa ju, kot pravi, naslednje: »Kot vsaka znanost je tudi teologija ustvarjalna, kolikor pač hoče biti znanost, ne le repetitorij ali priročnik iz prejšnjega stoletja. Zato se mora srečati z življenjem; pa ne samo srečati, temveč tudi sprejeti življenje kot najglobljo danost bivanja vsega, naposled tudi Boga.« (1980b, 488)

V to, da bi oznanjevala evangelijsko krščanstvo, jo sili tudi drugi vatikanski koncil, še posebej njegova pastoralna naravnost, ki se kaže v tem, da koncil ni posegal po anatelah; da je dovolil kritiko kot legitimno sredstvo; da je dopustil versko svobodo ter drugačna mnenja kot enakopravna in s tem pokazal, kako nujna je verska strpnost in kako nujno potrebna sta dialog ter ekumenski pristop k religijam (Rajhman 1983a, 26). Dialog, ki ni monolog, ampak »povezan z različnostjo nravi in mnenj, zahteva pluralnost družbe in pluralnost posameznih članov občestva« (1984, 206–207).

Dialog od Cerkve zahteva, da se stalno kritično sooča s podobo Boga, ki jo oznanja, in vero vanj, ki se je oblikovala iz njenega oznanila, ter s svojimi pogledi na svet in človeka in zgodovinskimi strukturami.

Tega pa ni bilo zmožno storiti katekizemsko krščanstvo z vprašanji in odgovori, ki so jih morali znati cerkveno verni na pamet in se spovedati, če so »podvomili o Bogu« oziroma o svoji katekizemski podobi Boga. Vprašanje, ali se je vere mogoče naučiti, si je v svojih spisih zastavljal tudi Rajhman. V enem od njih odgovarja: »Vera se uresniči v svetu in v medčloveških odnosih, se v njih očiščuje, da bi dobila tisto vsebino, ki ji jo daje svetopisemsko pričevanje, posebej seveda evangelij [...] vere se ni mogoče naučiti, temveč jo je treba živeti, bolj slutiti kakor biti na varnem.« Potem pa zaključuje: »V krščanstvu se namreč odražata dve stalni predstavnici vere: otroška (otročja) in zrela (odrasla).« (1980b, 492)

Zelo subtilno pa opaža, kako je »otročja vera« cerkveno vernih odraz njihovih podob, ki so si jih pridobili v najzgodnejšem otroštvu, in njihovega vzdrževanja s pomočjo »sterilne verske vzgoje« v otroštvu, ki ni »dopuščala skoraj nobenega 'zakaj' k sproščeni izkušnji o verskih vprašanjih« (Rajhman 1983a, 25). Otročje verske predstave vodijo cerkveno verujoče v »patološko vernost«:³ v verski infantilizem, v verske blodnjave motnje ter

3 V izjemno zanimivi razpravi z naslovom *Je vera človekova zasebna zadeva?* Rajhman predstavi dva tipa verujočih, ki jima je vera postala ideologija. Prvi, »fanatični« vernik, »je sam v sebi nezadovoljen s takšno religiozno resničnostjo, kot si jo je sam ustvaril. Vse, kar ni po njegovem okusu, kar misli, da je zoper njegovo 'religijo', je treba za vsako ceno odstraniti. Zato so takšni ljudje fanatiki, skrupulanti, nevrotiki. Slep se podreajo tistim, ki jih navajajo k manifestativnemu izražanju svoje vernosti, čeprav sami trpijo zaradi neskladja med pristnim doživetjem religioznega sveta in njegovo prirejeno manifestacijo[...]« (1982c, 21) Drugi tip verujočega je »pietističen« vernik, ki naj bi se izoblikoval »med 'razočaranimi', pokoncilskimi verniki, ki so zasidrani v tradiciji obredja, saj so ga že zdavnaj poistili z vero. [...] Njihova vernost pa je zašla na dokaj 'nevarna' pota Marijinih prikazovanj. Četudi

shizofrenijo s halucinacijami verskega značaja. Tovrstne patološke izrodke vere so nestrokovno opredeljevali z izrazom »pobožnjakarji« – »verski gorečneži«. V bolj versko subtilnih skupnostih so ti navadno veljali za verujoče brez vere. Tudi Rajhman te izrodke vere kratko označi kot oblike »nevere«, saj ti odkloni nimajo nič skupnega z evangelijsko vero, ampak s psihičnim stanjem t. i. »verujočega, ki ni veren, ampak duševni bolnik. Kajti veren doživlja Boga kot tistega, ki je z njim na njegovi življenjski poti, in tistega, ki se je v zgodovini razodeval kot 'Bog z nami' (Emanuel).« (1980b, 419)

Številne te stranpoti, ki so bile vsajene s tako podobo Boga v zavest verujočega, so odsev napačnega neživljenjskega oznanjevanja, ki se je odrazilo tudi v teološkem slovarju: v izrazih, ki jih nekoč verni ni razumel in jih tudi današnji verujoči ne razume. Na to nevarnost opozarja tudi Rajhman, ko pravi: »Zadovoljiti pa se moramo vedno bolj z 'minimalnim' znanjem verskih resnic, ob tem pa težiti k 'optimalnemu' uresničevanju v življenju.« (1979, 273)

Odmik od cerkvene vernosti je vedno spodbujal živahne razprave, ali je povezan z ateizacijo ali sekularizacijo. Rajhman odmika ni videl toliko v ateizaciji družbe – kot mnogi takrat v cerkveni instituciji – ampak v tem, da je »slovenski verni človek okužen z moderno porabniško miselnostjo«. Pri tem se sklicuje na opravljeno anketo o javnem mnenju, potem pa zaključuje, da »vendar prav tu nikakor ne moremo govoriti o ateizaciji vernega slovenskega človeka, temveč predvsem o njegovi sekularizaciji, pa tudi posledično o njegovi manj rigorozni navezanosti na cerkvene institucije, da skuša oblikovati svojo vernost in svojo moralno zunaj okvirjev Cerkve« (1979, 273).

Rajhman meni, da je zato potrebno slovensko duhovnost vedno opazovati iz zornega kota napetosti »med cerkvenostjo in vernostjo, med togostjo predpisov in dinamično napetostjo med vero in življenjem« (1982b, 482).

so pobudniki takšnih prikazovanj večidel nevrotiki, so se vneli za 'novo' pobožnost, ki jim obeta vrnitev v stare okvire[.]« (1982c, 23)

In če je dialog nujen na vseh področjih človekovega udejstvovanja, da bo lahko človeštvo preživel, je na verskem področju nujno ekumensko prizadevanje. V duhu drugega vatikanskega koncila je nujen tudi dialog z različnimi krščanskimi cerkvami in tudi različnimi verstvi, saj nas z njimi povezuje isto iskanje presežnega in tudi zavest, da so vsi verujoči poklicani k temu iskanju in zato nikoli dokončno v posesti resnice in večne Resnice.

K ekumenskim prizadevanjem je tudi sam veliko prispeval s sodelovanjem na vsakoletnih ekumenskih pogovorih v Prekmurju,⁴ z referatom na ekumenskem simpoziju v Ljubljani leta 1980⁵ ter s poglobljenim preučevanjem slovenskega in evropskega protestantizma. Razprave iz tega tematskega kroga spadajo v obsežno raziskovanje slovenske reformacije na mariborskem oddelku TEOF, ki so jo odprli njegovi doktorski disertaciji na Teološki in Filozofski fakulteti v Ljubljani⁶ in krog intelektualcev, zbranih okrog revije *Znamenje*, ki je podprl njegove izsledke, s katerimi je pripomogel k premagovanju ozkosti v preučevanju slovenske reformacije, saj so se »razprave o slovenskem protestantizmu premaknile k sproščajočemu in neutesnjenemu pogledu na doslej še neraziskana razmerja med slovenskim katolicizmom in slovenskim protestantizmom, ki smo jih doživljali še vedno kot nasprotje med reformacijo in protireformacijo (z manj posrečeno označbo 'katoliška prenova'). Tako se zdi, da je obdobje polemičnega obravnavanja našega 16. stoletja dokončno za nami.« (1985a, 106–107)

V sklop njegovih literarnozgodovinskih raziskav pa spadata tudi dve razpravi, ki ju je objavil v reviji *Znamenje* in z njima bistveno dopolnil literarnozgodovinsko raziskovanje in vedenje o vplivu irske duhovnosti na Brižinske spomenike (1978, 213–223) in o suspenzu pesnika Antona Aškercarja (1982a, 220–229).

4 Od leta 1976 do 1978 je v *Znamenju* vsako leto objavil recenzijo revije *V edinosti*, ki jo je izdajal Slovenski ekumenski svet in v kateri so bili objavljeni referati s teh srečanj.

5 *Duhovnost na slovenskih tleh (Predavanje na IV. Ekumenskem simpoziju v Ljubljani 25. septembra 1980)*. Razpravo je objavil tudi v reviji *Znamenje* (1982b, 481–491).

6 Leta 1972 je doktoriral na Filozofski fakulteti v Ljubljani z disertacijo *Primož Trubar v letu 1550*, potem pa še leta 1974 na Teološki fakulteti z disertacijo *Teološka podoba Trubarjeve Ene dolge predgovori*. O protestantizmu je izdal več monografij in okoli 130 razprav.

Sklep

Jože Rajhman spada med soustanovitelje in osrednje sodelavce revije *Znamenje*. V reviji je objavil 249 književnih enot. V objavljenih esejih, zapisih in ocenah književnih besedil se nam razkriva kot izjemen poznavalec in kritičen presojevalec verskega, družbenopolitičnega in kulturnega pomena slovenske in evropske reformacije ter raziskovalec zgodovine duhovnosti in pastoralne teologije, ki sta skozi stoletja usmerjali slovensko duhovnost in versko prakso na slovenskih tleh. Dogajanja v Katoliški cerkvi in Cerkvi na Slovenskem je presojal v luči konstitucij drugega vatikanskega koncila in z obzorij novih kontekstnih teologij, ki so se po koncilu soočale s konkretnimi udejanjenji krščanstva v luči izzivov, ki so jih narekovali novi pogledi na svet ter človeka in z njimi povezana drugačna verska izkustva, ki jih ni mogoče reševati s cenanimi katekizemskimi odgovori ter zahtevami po izpolnjevanju cerkvenopravnih predpisov »po črki«, zato so njegovi odgovori še danes zelo aktualni.

Reference

- Grmič, Vekoslav, in Jože Rajhman.** 1975. Politična teologija. V: *Teologija v službi človeka. Teološki pogledi na družbo*, 79–93. Tinje: Tiskarna Družbe sv. Mohorja v Celovcu.
- Grmič, Vekoslav.** 1979. *Resnica iz ljubezni: kritična razmišljanja*. Ljubljana: Založba SDD.
- . 2000. Ob tridesetletnici. *Znamenje* 30: 5–7.
- . 2005. *Poslednji spisi: misli o sodobnosti*. Ljubljana: Založba Unigraf.
- Kovačič, Peter.** 1971. O našem verskem tisku. *Znamenje* 1: 158–161.
- Krajnc-Vrečko, Fanika.** 2000. Biografsko kazalo 1971–999. *Znamenje* (30 let): 1–29.
- Odgovor Vilku Šolincu.** 1972. *Znamenje* 2: 435–436.
- Rajhman, Jože.** 1978. Brižinski spomeniki v luči irske duhovnosti. *Znamenje* 8: 213–223.
- . 1979. Razmišljanje o prenovi oznanjevanja. *Znamenje* 9: 270–274.
- . 1980a. Molitveno razpoloženje. *Znamenje* 10: 302–306.
- . 1980b. Vera in teologija. *Znamenje* 10: 488–496.
- . 1982a. Aškerčeva »tragika«. *Znamenje* 12: 220–229.
- . 1982b. Duhovnost na slovenskih tleh (Predavanje na IV. Ekumenskem simpoziju v Ljubljani 25. septembra 1980). *Znamenje* 12: 481–491.
- . 1982c. Je vera človekova osebna zadeva? *Znamenje* 12: 19–26.
- . 1983a. Strah znotraj Cerkve (ali: služba človeku in svetu). *Znamenje* 13: 22–29.
- . 1983b. Vekoslav Grmič šestdesetletnik. *Znamenje* 13: 177–179.
- . 1984. Biti v Cerkvi in s Cerkvijo: O uspešnosti sodobne pastorale. *Znamenje* 14: 206–213.
- . 1985a. Sodobni pogledi na slovenski protestantizem. *Znamenje* 15: 106–113.
- . 1985b. Na razpotjih slovenske Cerkve (esej o pastoralni podobi vernika 1985). *Znamenje* 15: 201–208.
- Rode, Franc.** 1971. Krščanska zrelost: Predavanje v okviru velikonočnih konferenc za izobražence 30. marca 1971 v cerkvi sv. Trojice v Ljubljani. *Znamenje* 1: 92–99.

prva slovenska knjiga

jože rajhman

pogubl en/temuzh bode imell ra
vezhni leben/Bug nei poslall sui
ga synu na ta sueidt/de bi ta sueo
idt pogubel. temuzh de bi ta suev
idt skusi nega bill ohranen/fir ve
ryame vnega/ta ne bode vei dam
nan / fir pag ne veryame' ta ye
sdai verdannan/satu fir ne ver
ryame vru ime tige diniga synu
bofhiga' letu ye pag tu verdann
nene/de ye ta luzh pryshla na ta
sueidt/inu tyludye so vesh lubiv
li to temo foker to luzh / satu fir
nih della so billa huda/ Joh. v.
foker ta ozha obudi te vmertue
inu oshiuu/ta ku tudi ta syn foker
hozhe oshiuu/ Inu ta ozha ne for
ger ne obsodi temuzh vso sodbo
ye dall synuui/de vfi zheste tige
synu/foker zheste tige ozhet a fir
synu ne zhesti/ ta tige ozhet a ne
zhesti/fir ye nega poslall/ Xisni v
zhnu